

Перспективними напрямами дослідження означеної проблеми вважаємо аналіз діяльності і внеску громадських організацій і періодичних видань у розвиток природничого краєзнавства в системі шкільної освіти кінця XIX – початку XX століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антология педагогической мысли Украинской ССР / [сост. Н. П. Калиниченко]. – М. : Педагогика, 1988. – 640 с.
2. Вессель Н. Местный элемент в обучении / Н. Вессель // Учитель. – 1862. – С. 815–867.
3. Егоров С. Ф. Выдающийся русский педагог второй половины XIX века / С. Ф. Егоров // Советская педагогика. – 1984. – № 8. – С. 102–108.
4. Машталер О. В. Педагогічна і освітня діяльність О. В. Духновича / Машталер О. В. – К. : Наукова думка, 1966. – 437 с.
5. Паначин Ф. Г. Учительство и революционное движение в России (XIX – начало XX в.) : историко-педагогические очерки / Паначин Ф. Г. – М. : Педагогика, 1986. – 216 с.
6. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч. XX ст.) : нариси / [М. Д. Ярмаченко, Н. П. Калениченко, С. У. Гончаренко та ін.]. – К. : Рад. шк., 1991. – 384 с.
7. Строев К. Ф. Методические взгляды Д. Н. Анучина и его деятельность в школьной географии / К. Ф. Строев // География в школе. – 1950. – № 1. – С. 35 – 39.
8. Ушинский К. Д. Собраний сочинений : [в 11 т.] / [ред. А. М. Еголин, Е. Н. Медынский, В. Я. Струминский]. – М. – Л. : Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1948. – Т. 3: Педагогические статьи 1862–1870. – 1948. – 691 с.
9. Ушинский К. Д. Собраний сочинений : [в 11 т.] / [ред. А. М. Еголин, Е. Н. Медынский, В. Я. Струминский]. – М. – Л. : Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1948. – Т. 4 : Детский мир и Хрестоматия. – 1948. – 679 с.
10. Ушинский К. Д. Собраний сочинений : [в 11 т.] / [ред. А. М. Еголин, Е. Н. Медынский, В. Я. Струминский]. – М. – Л. : Изд-во Академии пед. наук РСФСР, 1948. – Т. 6 : Родное слово. Книга для детей. Родное слово. Книга для учащихся. – 1949. – 447 с.
11. Яхонтов А. А. Краеведение и школа / А. А. Яхонтов // Вопросы краеведения : сб. докл., сделанных на Всерос. конф. научн. общ-ва по изучению мест. края в Москве в дек. 1921 года / [под ред. В. В. Богданова]. – Нижполиграф, 1923. – С. 35–43.

УДК 37.018.1 (430)

Г.І. Чирікова

Слов'янський державний
педагогічний університет

РОЛЬ ОСОБИСТІСНИХ РЕСУРСІВ РОДИНИ У СУЧАСНОМУ СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ В НІМЕЧЧИНІ

У статті визначено, яку роль відіграють особистісні ресурси родини, а саме бабусі й дідусі, у сучасному сімейному вихованні в Німеччині.

В статье определено, какую роль играют личностные ресурсы семьи, а именно бабушки и дедушки, в современном семейном воспитании в Германии.

The article deals with the role of the personal resources of the family, namely grandparents, in the modern family education in Germany.

Постановка проблеми. Історично так склалося, що усвідомлення себе як частини великого роду є рисою менталітету слов'янських народів. Споконвіку наші пращури знали свій рід до “сьомого коліна”, з колиски нам прищеплювалося розуміння того, що ми не одні у світі, що у нас є близькі люди. Типовим для українців є шанобливе ставлення до бабусь і дідусів, до більш старших поколінь, показовим для нашого народу є називання своїх дітей їх іменами.

Така ситуація, на жаль, не є характерною для всіх народів. Можливо, витоки цих відмінностей полягають у тому, які цінності переважають у педагогічних системах певних країн. Так, за результатами досліджень М.О. Желуденко, у переліку життєвих цінностей українців третю сходинку посідає сім'я, а, скажімо, в ієрархії жителів Німеччини – шосте, поступившись толерантності і миру [1, 47], що досить логічно, з огляду на історичні події у державі минулого століття. Звичайно, значення родини для німецьких громадян не треба применшувати, але об'єктивні факти свідчать, що інститут сім'ї, а разом з тим ставлення до різних поколінь свого роду у нас різне: у українців ці стосунки більш теплі та інтимні, а у німців – шанобливо-відсторонені. Незважаючи на це, у вихованні дітей представниками обох народів певною мірою використовуються особистісні ресурси сім'ї, які впливають на визначення мети та стилю виховання. Особистісні ресурси родини визначаються, по-перше, її складом (наявністю обох батьків, братів та сестер, бабусь та дідусів), по-друге, такими якостями старших родичів, як стан здоров'я, характер, рівень і вид освіти, індивідуальні смаки, ціннісні орієнтації тощо [2, 90]. Зміст сімейного виховання та його результати прямо залежать від того, як та якою мірою буде залучатися позитивний досвід родини до процесу становлення дитячої особистості, особливе місце у ньому посідає старше покоління – бабусі й дідусі малюка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взаємостосунки трьох поколінь однієї родини – бабусі й дідуся, батька й матері і дітей – достатньо розроблена психологами проблема, проте в педагогіці вона ще потребує подальшого вивчення. Доктор педагогіки Юта Ецаріус, яка у результаті своїх досліджень особливостей виховання дитини у сім'ї із трьох поколінь у Німеччині окреслює це питання як актуальне, вважає, що воно обов'язково має стати темою розробок у найближчий час [3, 273].

Спроби дослідження ролі бабусь і дідусів у німецькій педагогіці робили

австрійський педагог Ерхард Хвойка у книзі “Історія ролі бабусь і дідусів з 16 по 20 ст.” (2002 р.), в якій розкриваються особливості розвитку взаємостосунків між бабусями і дідусями та молодшим поколінням, у тому числі й німецьких сімей, адже за історичних обставин сучасні Австрія і ФРН тривалий час входили до складу однієї держави; Юта Ецаріус, яка у праці “Сімейне виховання з урахуванням історичних змін. Вивчення особливостей виховання та виховного досвіду трьох поколінь однієї родини” (2002) не тільки проаналізувала взаємостосунки трьох поколінь у минулому столітті, але й проілюструвала приклади їх реалізації за допомогою розповідей мешканців однієї з федеративних земель країни.

Питання співвиховання маленької дитини бабусями і дідусями разом з батьками та їх вплив на сімейне виховання вивчається в доробках сучасних німецьких психологів та педагогів Фолькера Армгайна (“Роль дідуся й бабусі у сім’ї та їх альтернативи”), Міхаеля Ільгнера (“Роль батьків і бабусь з дідусями у процесі розвитку дитини”), Гельги Гюртлер (“Коли батьки стають бабусями й дідусями”), Інґрід Ляйфґен (“Якщо дідусь з бабусею втручаються у виховання”), Лоре Шульц-Вільд (“Онуки! Онуки! Посібник для бабусь і дідусів”).

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ураховуючи актуальність означеної проблеми, маємо на меті визначити, яку роль відіграють особистісні ресурси родини, а саме бабусі й дідусі, у сучасному сімейному вихованні в Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Поява нового члена родини – це не тільки перехід молодих людей у статус тата й мами, але й перехід їх батьків у категорію бабусі й дідуся. Дідусь і бабуся – це представники двох родів, які є батьками батьків дитини [5]. Ступінь залучення старшого покоління до виховання онуків залежить від багатьох чинників: від сімейних традицій, від того, чи брали участь бабусі й дідусі минулих поколінь у вихованні онуків, від того, чи займаються вони ще професійною діяльністю, та, зрештою, від бажання бабусі й дідуся надавати допомогу у вихованні і від потреби дітей користатися нею.

Здійснити аналіз сучасного стану розробленості проблеми ролі німецьких бабусь і дідусів у вихованні онуків допоможе вивчення історичного аспекту цього питання.

Дізнатися про участь старшого покоління у вихованні дитини до XV – XVI ст. досить важко через відсутність писемних пам’яток, які б засвідчували якість цих стосунків. Різноманітні гравюри, перші спроби

книгодрукування і результати сучасних досліджень науковців [3; 10] дають нам змогу з урахуванням соціально-економічних, демографічних та історичних особливостей розвитку Німеччини зробити такі висновки: участь дідусів і бабусь у вихованні онуків залежала, по-перше, від умов проживання (разом з ними чи окремо), по-друге, від соціальної приналежності роду до певної категорії населення (знаті, бюргерів, селян чи, починаючи з ХІХ ст., робітників). Спільною для всіх соціальних прошарків формою проживання була до ХVІІІ ст. велика родина під одним дахом, де дуже часто малюк у сім'ях бюргерів та селян знаходився або біля бабусі, коли вона готувала обід чи займалася шиттям, або біля дідуся, який міг майструвати, наглядаючи за онуками [4, 28]. Така участь старшого покоління у вихованні дитини не вважалась “педагогічним” заняттям, а була звичайним проявом повсякденного життя. У заможних родинах навіть батьки бачили дитину 1 – 2 рази на день, інший час ними опікувалися наймані жінки, то ж говорити про участь діда та баби у сімейному вихованні малечі немає сенсу. Зі зростанням економіки і поступовим переходом сімейного співіснування у форму “малої родини” на поч. ХХ ст. участь старшого покоління у сімейному вихованні зменшилась і спостерігалась лише у деяких селянських родинах, тому що в цей період розпочалася міграція родин із сел у міста, а із міст у мегаполіси. Така ситуація тривала до поч. ХХ ст., а після закінчення Другої світової війни вона кардинально змінилась, адже багато дідусів та бабусь змушені були розв'язувати всі проблеми з виховання дітей у результаті загибелі їх батьків під час воєнних дій.

Соціальної різниці між верствами населення у цей час майже не спостерігалось і до моменту об'єднання Німеччини у 1990 році, ступінь участі дідусів та бабусь у сімейному вихованні ФРН і НДР майже не відрізнявся – вони не проводили багато часу з онуками через такі причини: діти здебільшого мешкали з батьками окремо від дідуся й бабусі; старше покоління повинно було працювати, оскільки мали невелику суму державного пенсійного забезпечення; рівень тривалості життя в обох країнах був не надто високим, тому сповна насолодитися спілкуванням з онуками могла лише не значна кількість представників старшого покоління країни.

Порівняно з 1900 роком тривалість життя зросла більше ніж на 30 років і ця тенденція прогресує: якщо зараз німецькі чоловіки живуть у середньому 75,4 роки, а жінки – 81,2 роки, то у 2050 році такий поріг зросте до 81,1 і 86,6 років відповідно [9]. Це зумовлено покращанням рівня медичного обслуговування,

поступовою заміною фізичних видів праці на інтелектуальні. Уявлення про бабусь, які в'яжуть панчохи онукам, і дідусів, які палять трубку, сидячи у кріслі-гойдалці перед каміном, давно не відповідають дійсності. Наприкінці першого десятиліття XXI ст. дорослі, які раніше звалися літніми людьми, ведуть активний спосіб життя.

Одна з основних відмінностей між німецькими та українськими дідусями й бабусями полягає у чіткому усвідомленні німцями того факту, що вони вже здійснили свій батьківський обов'язок і тепер мають право спостерігати за зростанням і дорослішанням нового покоління своєї родини з боку, утримуючись від безпосередньої відповідальності за розвиток дитини, адже основні лінії виховання визначають її батьки. Тепер стосовно до маленької дитини вони мають право використовувати не слово “повинен, мушу”, а слово “можу”. Можу не перейматися тим, що в дитини нова гуля (свої діти мали їх безліч, проте вирости); що у 13 місяців онук не бігає так спритно, як сусідський хлопчик; що онучка не з'їдає все, що приготувала мама, а тільки те, що їй до смаку [6]. Дорослі отримують довгоочікувану можливість займатися улюбленими справами, зустрічатися з друзями тощо. Свідченням цього є результати дослідження опитувань людей старшого покоління Юти Ецаріус, яка стверджує, що лише окремі бабусі (і зовсім поодинокі дідусі) кінця ХХ ст. брали активну участь у вихованні онуків [3, 215].

Позиція сучасних німецьких дідусів і бабусь – не бути завжди у розпорядженні своїх дітей [6]. Відомо, що діти, крім задоволення, додають ще й психологічного стресу, про це особливо важливо пам'ятати, коли мова йде про категорію “літніх” людей, в яку дорослі переходять після появи онуків [8]. Саме з цієї причини дідусі й бабусі Німеччини не проводять з онуками більше часу, ніж вони того бажають, і не соромляться повідомляти про це своїм дітям, бо ж бути коло ліжка немовляти кілька ночей на місяць, взяти дитину на вихідні, а потім наводити порядок у перевернутому догори дном будинку вже досить важко людині 60 років [6]. Крім того, у дитини є тато й мама, які мають нею опікуватися.

Показовим для Німеччини є той факт, що батьки малюків адекватно сприймають бажання дідусів та бабусь не змінювати свій звичний ритм життя. Підтвердженням цього стало масове застосування послуг гувернантів-іноземців (часто це студенти старших курсів або випускники педагогічних університетів, які закінчували факультети іноземних мов). Оплата за таку роботу невисока порівняно із вартістю години фахівця-педагога з Німеччини, крім того, дитина

змалечку звикає до комунікації з представниками іншої культури. Але в такий спосіб старше покоління родини, на нашу думку, ще більше віддаляється від процесу виховання дитини і спроба їх батьків зберегти свободу дій бабусь і дідусів насправді може стати початком припинення традиції виховання онуків старшими членами родини.

З другого боку, Г.Х. Гюртлер застерігає бабусь і дідусів, особливо тих, хто втратив партнера, захоплюватися опікуванням онуків. Такі дорослі проводять з малечею навіть більше часу, ніж таке спілкування дає їм утіху. Згодом вони забувають про своє приватне життя і присвячують себе вихованню малюка, розуміючи, що насправді вони є тільки помічниками батьків дитини і визначати стиль виховання, вирішувати стратегічні питання її розвитку вони не будуть. Треба намагатися не відходити від стилю життя, притаманного дорослому до появи нової маленької людини в родині. Тоді бабусям і дідусям не буде так болісно сприймати той факт, що, наприклад, онук обере місцем свого відпочинку юнацький табір, а не затишний бабусин будинок. З огляду на це, бабуся чи дідусь повинні усвідомлювати заздалегідь, яким буде стиль їх спілкування з онуками.

Стилі поведінки з онуками, притаманні німцям старшого покоління, ми намагатимемось розкрити, спираючись на результати досвіду роботи Г.Х. Гюртлер з різними родинами [6]. Отже, ураховуючи той факт, що жінки живуть у середньому довше, ніж чоловіки, і що вони є більш емоційними порівняно з представниками сильної статі, жіночих стилів спілкування з онуками нараховується більше, ніж чоловічих:

- бабуся, яка надто пильно піклується про малечу. На її думку, батьки все одно не зможуть правильно виховати дитину, тому процес сімейного виховання без її втручання не буде стовідсотково вдалим;
- бабуся, для якої виховання полягає в тому, щоб дитина вживала тільки якісну їжу й обов'язково у визначений час;
- сучасна бабуся виглядає, ніби вона – мама дитини, стежить за собою, займається спортом та відвідує салони краси. Вона любить онуків, але не буде заперечувати, якщо проблеми з ними батьки вирішуватимуть без її участі;
- бабуся, яка завжди захищає дитину, навіть коли в цьому немає потреби, їй здається, що її онуків увесь час ображають і тільки вона їх розуміє;
- бабуся, сенсом життя для якої є знати подробиці того, як минув день онука у дитсадку чи школі, що він їв, за що отримав оцінки, тощо;

- емансипована бабуся: усі чоловіки у родині – її таємні вороги, і правильно виховати онука може тільки жінка, тобто вона, за допомогою матері дитини;

- бабуся, яка виховує онуків, не нагадуючи про це своїм дітям кожної хвилини. Її завдання – не образити кого-небудь, налагодити відносини в конфліктній ситуації, її улюблене прислів'я: “Мені добре, коли всім навкруги добре”.

Для поведінки німецьких дідусів характерними є такі стилі спілкування з онуками:

- дідусь, який завжди готовий утілити нову ідею у грі, що придумав онук;

- дідусь, який не задоволений новим поколінням німецьких громадян, вважає, що воно погано виховане, але водночас не намагається долучитися до процесу виховання онуків;

- дідусь, який характеризується хаотичним підходом до виховання: він забуває тепло вдягнути дитину, може переплутати час, коли онука треба забирати з дитсадка, але загалом намагається робити все якнайкраще;

- дідусь, який завжди свариться з батьками онуків, тому що впевнений, що краще за нього ніхто не може знати, як треба їх виховувати;

- дідусь, який незгодний з рівнем витрат на ведення домашнього господарства взагалі і, скажімо, на прогулянку з онуком зокрема. Він упевнений, що більшість коштів, які витрачаються на дитину, можна було заощадити, привчаючи онуків таким чином до економії.

Природно, що стиль поведінки бабусі й дідуса з онуками залежить від багатьох чинників, але більшість представників старшого покоління сьогоднішньої Німеччини наслідують стилі виховання, притаманні їх батькам [3, 255]. Проте, беручи до уваги той факт, що сучасні бабусі й дідусі мають можливість застосування наукового підходу до процесу виховання, подібна ситуація може змінитися вже у найближчі роки.

Яким би не був стиль поведінки бабусі чи дідуса з онуком, переймаючи нову для себе роль, дорослі не втрачають своєї функції батьків і завжди будуть ними залишатися. Враховуючи це, дуже важливо не проектувати свої стосунки з дітьми на поведінку з онуками. На думку дитячого психотерапевта Міхаеля Ільгнера, удалими стосунки між дідусем, бабусяю й онуками будуть тоді, коли старше покоління дотримуватиметься таких правил: намагатися установлювати діалогічні відносини; визнавати самостійність дитини, не стежити за кожним її

кроком; давати їй більше свободи; не переходити межу у спілкуванні, аби дати можливість онукам не забувати про вік, досвід бабусі й дідуся, і виховувати таким чином почуття поваги до себе; не ставитися до онуків як до дітей [7].

Якщо ми уважно простежимо, то оминати ці поради, робити навпаки – це основні кроки до встановлення раціональних зв'язків між батьками та дітьми, але старшому поколінню потрібно чітко усвідомлювати, що відносини онуків з дідусем та бабусяю повинні бути іншими, ніж з батьками.

Обрати правильний стиль поведінки з онуками німецьким дідусям та бабусям допомагає як завжди держава. На початку 90-х років минулого століття Міністерство у справах жінок, літніх людей та молоді ініціювало цілу низку проектів з метою поліпшення стосунків та налагодження діалогу між поколіннями. Якщо в окремих дідусів та бабусь виникають проблеми у спілкуванні з онуками, то вони можуть відвідати «Курси для бабусь і дідусів», які проводяться при педагогічних факультетах вищих навчальних закладів майже у всіх федеративних землях; користувачі Інтернету мають змогу ознайомитися з цікавою і важливою інформацією на сайті для бабусь і дідусів www.grosseltern_report.de; по всій країні функціонують кабінети психологів, де дорослим допомагають розв'язати сімейні проблеми, зокрема ті, що стосуються виховання бабусями й дідусями своїх онуків.

Висновки. У результаті вивчення особистісних ресурсів родини (а саме, бабусь і дідусів) у сімейному вихованні в Німеччині, доходимо таких висновків:

- стиль життя переважної більшості представників старшого покоління сучасної Німеччини не передбачає постійної їх участі у вихованні онуків;
- проблема відносин з онуками розглядається дідусем чи бабусяю з раціоналістичної точки зору, в її центрі – знаходиться не дитина, а вони самі;
- існує багато стилів поведінки бабусь і дідусів з онуками, проте тенденція до наслідування методів сімейного виховання пращурів переважає;
- питання налагодження стосунків між поколіннями сьогодишньої Німеччини вирішується на державному рівні;
- головну роль педагога у сімейному вихованні Німеччини відіграють батьки, і тільки в окремих випадках – старше покоління.

Як протипага ситуації в Німеччині, цікавим нам видається вивчення особистісних ресурсів родини в українському просторі, адже у вітчизняній педагогіці роль старшого покоління в сімейному вихованні ще недостатньо розкрита.

ЛІТЕРАТУРА

1. Желуденко М. О. Цінності освіти і виховання у педагогічних системах Німеччини та України : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Желуденко Марина Олександрівна. – К., 2006. – 223 с.
2. Мудрик А. В. Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов / [под ред. В. А. Слостенина]. – М. : Академия, 1999. – 184 с.
3. Ecarius J. Familienerziehung im historischen Wandel. Eine gualitative Studie über Erziehung und Erziehungserfahrungen von drei Generationen. – Opladen : Lecke + Budrich, 2002. – 288 s.
4. Emmerling Th. Karriere mit dem Kind? Kinderbetreuung in Deutschland. – Düsseldorf : Zebulon – Verlag, 1994. – 226 s.
5. Großeltern [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://de.wikipedia.org/wiki/Großeltern>.
6. Gürtler H. Wenn aus Eltern Großeltern werden [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Aktuelles/a_Elternschaft/s_1102.html.
7. Ilgner M. Die Rolle von Eltern und Grosseltern in der kindlichen Entwicklung [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sspberatung.de/moodle/file.php/1/GP_Vortraege/Vortrag_Ilgner_Maerz_2007.pdf.
8. Leifgen I. Wenn Grosseltern sich in die Erziehung einmischen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Aktuelles/a_Haeufige_Probleme/s_998.html.
9. Petzold M. Die Lebenserwartung steigt und steigt. Werden die Deutschen bald 100 Jahre sein? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.familienhandbuch.de/cmain/f_Fachbeitrag/a_Familienforschung.
10. Staudt R., Voltz G. Die Kindheit. Eine Kulturgeschichte / R. Staudt, G. Voltz. – Frankfurt am Main : Insel Verlag , 1979. – 260 s.

УДК 37(09) (477.46)

Шумаєва С.П.

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ АМЕРИКИ ТА ПРОВІДНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

У статті здійснено аналіз тенденцій розвитку дистанційного навчання іноземних мов у закладах середньої освіти Америки та провідних європейських країн; подано конкретні програми дистанційного навчання; визначено їх педагогічний потенціал.

В статтє осуцествлен анализ тенденций развития дистанционного обучения иностранным языкам в средних учебных заведениях Америки и ведущих европейских стран; предоставлены конкретные программы дистанционного обучения; определен их педагогический потенциал.

The article deals with the tendency analysis of foreign languages distance learning in high educational establishments of America and leading European countries. The programmes of distance learning are evaluated.